

LA TEMPESTA

ARTESA DE LLEIDA

NÚM 27 - AGOST 1991

PÒRTIC

Quan de tant en tant estimem el coll per a poder veure millor el que passa al món, des d'aquest raconet del nostre poble no podem reprimir mai una estranya esgarrifança que ens sacceja tot el nostre organisme; i és que som incapaçes d'entendre i de destriar tot aquest engraiellat d'interessos (nous i de sempre) en que mou i desespera la humanitat. Podem entendre sense gaire esforç (avesats com estem a submergir-nos dins el consumisme) que els USA vagin estenent per tot el planeta terra la seva supremacia d'una manera implacable i despietada. Podem entendre, pels mateixos motius, que els països dits fins ara socialistes hagin fet figa, perquè les teories gairebé mai no poden assolir resultats satisfactoris si no van acompanyades d'una voluntat col·lectiva de treballar amb generositat i d'una

manera espontànea per fer-les reeixir. Així mateix podem entendre, encara, que per uns mateixos interessos es boicotegi i es munti una "guerra" per a baixar els fums i calmar les ganes de "supremacia" d'un petit estat (Irac) que vol eixamplar el seu territori pels mateixos motius i interessos que els altres estats li ho han volgut impedir. Podem entendre tot això perquè la humanitat que en diem "civilitzada" ja fa molts i molts segles que ho fa. Ho entenem, però no ho compartim; ens fa basarda, vergonya i ens fa patir com a éssers humans que som.

El que ens costa més d'entendre, és que aquests grans estats que fan companyia i ajuden a consolidar la supremacia "ianqui" a tot el món (potser perquè es pensen que en trauran algu. profit, esgrimint només les armes de la democràcia,

exergeixin lliurement la seva voluntat per esdevenir estats independents; amb veu pròpia i davant les altres nacions del món. No podem (no volem) entendre que dins això que en diem "Mercat Comú" faci por (als estats que la integren) que les petites nacions que hi ha dins dels seus territoris, puguin reclamar també, en un futur immediat, la seva sobirania. I volem que no ho entenem perquè si l'Europa camina amb passos decidits cap a esborrar fronteres per a fer un sol estat, però té més que en aquest "es-

tat" hi hagi dotze o vint-i-cinc nacions reconegudes?. Si del que es tracta és d'unir Europa, per què no es preveu, ja, que sigui l'Europa de les PATRIES i no l'Europa dels ESTATS?. Quins interessos hi ha perquè això no pugui ser?.

El món, diuen, dóna moltes voltes, i ara ha arribat l'hora de les petites nacions. I fins que aquest problema no estigui solucionat (i ben solucionat) no podem parlar de democràcia, de Drets Humans, d'Europa ni de res que s'hi assembli.

LA FEMOSA

REVISTA D'OPINIO I D'INFORMACIO LOCAL

NÚM 127 / AGOST 1991

EDITA: AGRUPACIÓ CULTURAL «LA FEMOSA»
CASTELL, 23 ARTESA DE LLEIDA

SEGONA ÈPOCA

DIPÒSIT LEGAL: L-264 - 1981

AMB EL SUPORT DE:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Diputació de Lleida

ÍNDEX

PÒRTIC / 1

NOTES I NOTÍCIES / 4

PRESENTACIÓ DE L'OBRA

«Les construccions de pedra seca
a la comarca de les Garrigues» / 7

Per Felip Gallart i Fernàndez

ELS JOVES I L'INDEPENDENTISME / 11

Per A. Costafreda

ENTRETENIMENTS / 14

Per M. N.

SEGONA TROBADA DE LA GENT GRAN
A GRANADELLA / 17

Per Josep M. Cuadrat i Ribelles

SOTA LES SALADES / 21

Per Felip Gallart i Fernàndez

FOLKLORE ARTESENC / 23

Per A.C.

Els articles i opinions que apareixen a les planes de LA FEMOSA reflecteixen únicament l'opinió de llurs signants.

NOTES I NOTÍCIES

Reunió de socis del futbol

El diumenge dia 30 de juny tingué lloc l'assemblea anual del Club Futbol Artesa de Lleida, per tal de donar l'estat dels comptes, informar sobre la situació del Club i procedir al canvi de la junta directiva.

El nombre de socis que

assistí fou tan insignificant, que no va poder-se procedir a formar una nova Junta, per aquesta propera temporada futbolística, atès que ningú no sortí voluntàriament per a formar part de la mateixa. Així doncs, actualment, el Club Futbol Artesa no té Junta.

Ball a la fresca

La Comissió de festes d'Artesa de Lleida, organitzà un sarau de ball de nit el dissabte dia 6 de juliol a la pista poliesportiva.

PENTAGRAMA, fou el conjunt encarregat d'amenitzar aquest acte, al qual acudí força gent,

però el fet de no haver-hi llocs on poder seure i gaudir de l'ambient, varen fer que molta gent no es quedés a la pista i busqués altres llocs on poder seure i fer petar la xerradeta.

Activitats a les piscines

Tot aprofitant el bon temps i l'obertura de les piscines municipals a la nostra vila, s'ha procedit a la realització de cursets de natació per totes les edats i nivells.

Igual que l'any passat l'èxit de participació assolit ha estat desbordant de tal manera que en molts casos s'ha hagut de fer diferents grups

per tal de poder treballar més i millor.

Així s'han realitzat cursets per als infants en edat escolar, per aquells que encara no van a l'escola, i per tots aquells adults que volien aprendre o perfeccionar la natació.

La durada dels mateixos ha estat de 15 dies.

Presentació d'un llibre

El passat divendres dia 26 de juliol, tingué lloc a la sala d'actes de Casa la Vila la presentació del llibre "CONSTRUCCIONS DE PEDRA SECA A LES GARRIGUES" realitzat pel veí d'Artesa Ramon Serra i Batlle, i Feliu Martin i Vilaseca, de la Floresta.

La presentació dels autors i de l'obra, fou feta per un

jove escriptor també artesenc en Felip Gallart, qui aconseguí donar un caire popular i entranyable a l'acte.

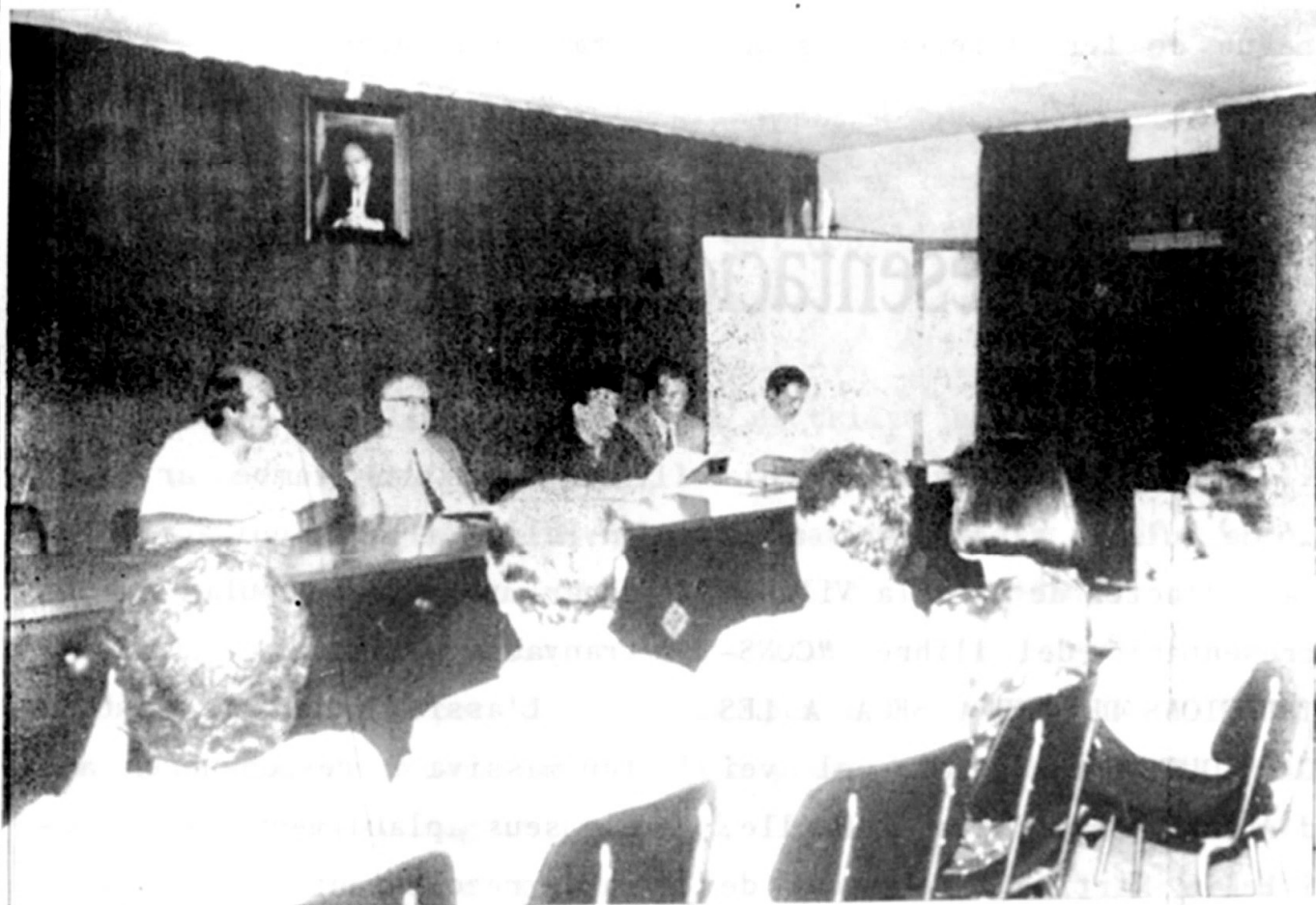
L'assistència de públic fou massiva i respongueren amb els seus aplaudiments com a mena de recolzament i gratificació per l'esforç i treball dipositat en l'elaboració d'aquest llibre.

Obres al «nou local social»

L'Agrupació Cultural La Femosa, actual propietària de l'habitatge ubicat al carrer dels Gallarts, 7, ha iniciat les obres d'arranjament i adreçament de l'esmentada casa per a convertir-la en la seva

pròpia seu social.

Inicialment les obres consistiran bàsicament en l'arranjament de la teulada, modificacions a les portes, i col·locació de gres al terra.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA:

«Les construccions de pedra seca, a la comarca de les Garrigues» de Martin F. / Serra, R.

Un llibre és sempre una reducció ordenada, una simplificació d'un treball molt més ampli, per tal de permetre comprendre una història o un tema. En el nostre cas, darrere aquesta obra hi ha un esforç immens sobretot en tres sentits.

1.- Un treball de camp exhaustiu que els ha fet recórrer la pràctica totalitat dels camps garriguencs, incloent aquells pobles que tot i ésser netament de les Garrigues, administrativament no en són considerats: Almatret, Aspa, Llardecans, Maials, Sarroca, Sunyer i Torrebesses. En els termes del pobles garriguencs és on els autors han cercat les dades les variants i les constants constructives i estètiques, les mostres fotogràfiques, les mesures, els apunts gràfics,

els models pels dibuixos, els exemplars més remarcables i tots aquells aspectes per tenir prou elements per realitzar l'estudi. I ho han fet sense caure, després, en l'abús esgotador, ni en els tecnicismes o les complicacions conceptuals.

2.- El segon aspecte és el del buit temàtic i d'estudis anteriors, la manca de treballs referits al tema de les construccions de pedra seca; poca cosa publicada en general, pràcticament res sobre les Garrigues. Podem afirmar que s'han mogut en els límits d'un terreny gairebé verge, amb el risc que això comporta al moment d'establir definicions i conceptes que no es poden contrastar ni reforçar amb altres opinions.

3.- El tercer, d'alguna forma derivat del segon, és el

treball de fixació semàntica que fan sobre un tema del qual a penes hi ha investigacions. El treball de vocabulari, els autors el plantegen d'una manera oberta, sense ànims de dir l'última, ni de quedar-se amb la patent de cors de cap definició. A mesura que el llibre avança, fan un treball molt seriós i meritori de recollir tot un seguit d'expressions i de mots, amb els diferents variants que han trobat en el decurs del seu treball de camp; i mai tan ben dir.

Un altre aspecte que voldria destacar i que d'alguna manera ja he esmentat és l'esforç que sura en tot moment, en qualsevol part del llibre per fer-se i esdevenir entenedor, sense per això perdre ni un punt de rigor i de precisió. L'obra és de molt bon llegir, comprensible a qualsevol persona llega en la matèria. Els autors no cauen en el tecnicisme sinó és absolutament necessari. Procuren a tothora fer-se comprendre, la qual cosa és sempre d'agrair. Hi ressona en cada mot un acusat to didàctic que malda per situar-se al

mateix nivell que un lector hipotètic no entès en el tema.

El llegidor no s'avorrirà. Està davant un text que es llegeix amb facilitat, d'una lectura que avança sense ser feixuga, malgrat tractar un tema d'investigació, on és realment difícil no repetir fórmules estereotipades de simple descripció o recitació de cites. Això ho aconsegueixen perquè no obliden, ni deixen de banda els aspectes humans que perviuen darrere cada cabana, cada espina, cada recer. Cada obra es vista com una solució a unes necessitats humanes concretes i quotidianes, com una delicada i sensible humanització embellidora del paisatge.

L'amenitat és també producte del to sincer amb què s'expressen. Els autors no pretenen una falsa objectivitat; no ens venen gat per llebre. Ells esdevenen crítics davant una època que malgrat els avenços i el desenvolupament mostra una profunda i alarmant insensibilitat davant les injustificables profanacions dels darrers vestigis de l'art del poble. Aquesta crítica s'expressa

d'una manera realista, tocant de peus a terra, i no des d'una nostàlgia falsejadora. Són conscients del pas i de les exigències del temps, i que aquestes construccions pertanyen al passat, a la realitat d'una altra època. Ells saben, però, que el progrés autènticament racional, vertaderament enriquidor, és aquell que acumulador i sumatiu que sap integrar i harmonitzar tradició i novetat, que respecta les petjades que l'han procedit. Per contra, un progrés substituidor empobreix. Deixa de banda les causes i els vestigis, allò més genuïnament nostre: les manifestacions més íntimes de la nostra cultura, els vestigis que permeten recompondre els nostres orígens i la nostra identitat; allò que som, en definitiva. Per això és tan important l'aportació de l'obra que avui presentem. Versa sobre unes obres que sortien enterament de les mans dels nostres avantpassats i resolien sense aportacions foranes els seus problemes més elementals. Les espones, autèntica arqueologia del camp, el més digne company

de la terra al dir de Rovira i Virgili; símbol de la tenacitat i la lluita constant del pagès. Les cabanes, segons els autors l'edifici pagès per antonomàsia símbol d'acolliment, identitat i perdurabilitat. Les coves, aprofitament empíric de l'orografia. Les basses i les cadoelles, autèntics oasis enmig l'aridesa. Els aixoplucs i els recers, amics entranyables que lliuraven el pagès del imprevistos efectes d'un temps advers o allargaren les ullades agradables del sol. Tot té un nom, tot tenia una funció. Compartir una cultura no és res més que compartir una mateixa manera de resoldre els problemes.

L'obra, seguint l'esmentat caràcter obert, acaba amb una magnífica proposta de treball en forma de fitxes de catalogació, molt completes i clares, d'una senzillesa que les fa pràctiques a tota persona interessada en la matèria, o que el tema l'hagi engrescat, tot i no tenir uns coneixaments amplis de la tècnica de la construcció.

No podíem passar per alt

la part gràfica de l'obra, la qual es completa amb 135 fotografies, obra del Ramon Serra i d'onze pàgines il·lustrades amb plànols i dibuixos de Juan Carlos del Callejo, Cristina Pallés i Antoni March. Aquesta part ajuda a fer més comprensible el text, el detalla i concreta millor; ens ajuda a copsar les formes, dimensions, tipologia i procés de construcció de les diferents mostres. Permet al lector, sense un esforç excessiu, fer-se una idea molt

exacta de la realitat i estalvia feixugues explicacions que no farien sinó enforfollar i cansar el lector. L'obra gaudeix d'una envejable equilibri entre text i part gràfica. La concepció del llibre harmonitza perfectament la lletra, la fotografia, els dibuixos i els espais de descans, fent-lo molt passador i fàcilment digerible. Aquí cal remarcar el bon fer de l'editorial Pagès que ha posat al servei dels autors tot el seu art.

Felip Gallart i Fernàndez

Humor

ELS JOVES

I

L'INDEPENDENTISME

Cada vegada més, a Catalunya, hi ha més joves que es proclamen obertament independentistes. Això és, al nostre país ben nou, tan nou que podríem dir que és a partir de la instauració de la democràcia. A mi, que sóc independentista, això ja em va bé i, si he de ser sincer, em fa sentir optimista; ara més que mai veig possible d'assolir dins un futur proper, les nostres reivindicacions nacionals, ja que per a fer-ho, he cregut sempre, que s'havia de partir d'un suport popular molt ampli, i ara sembla (gràcies als joves) que aquest corrent favorable s'està aconseguint. Penso, però, que no podem encara fer tocar campanes, ja que molts joves inde-

pendentistes d'ara ho són només perquè l'independentisme està de moda i, per això caldrà veure si aquesta moda es consolida com un fet positiu o, com moltes modes, si és passatgera.

Jo sóc independentista perquè, com a català, estimo aquest país, perquè parlo català i estimo la llengua i la cultura que ha generat i s'expressa a través d'ella. Sóc independentista perquè crec amb tota la força del meu esperit que Catalunya té dret (un dret irrenunciable) ha decidit per si mateixa el seu futur, a vetllar per preservar la seva llengua i cultura, la salut del seu territori i els interessos i dignitats de tots els homes i dones que l'habiten. Potser si

Catalunya (com d'altres països més mal tractats o menys resistents) hagués perdut la seva llengua i la seva cultura s'expressés en castellà (o en francès, ja que no hem d'oblidar-nos de la Catalunya Nord), segurament que a hores d'ara no seria independentista. I dic tot això perquè quan més amunt parlava de la "moda" de proclamar-se independentista de molts joves, aquesta moda, me la miro amb certa cautela; amb un cert temor. Penso que tot això només sigui foc d'encenalls, una flamarada d'estiu que socarrima però no cou res.

Hi ha raons per a ser caut hi ha raons per a mirar aquest procés o moda amb prudència, amb totes les reserves del món. Alguns potser em diran que sóc primmirat, però és que no hi trobo una base sòlida, un senyal segur que m'indiqui que aquest independentisme de molts joves és ferm, consistent i ben fonamentat dins de cadascú. Em fa l'efecte que passen de la cultura i que la llengua i tot allò que s'hi relaciona els importa ben poca cosa. He vist, fins i tot, joves independen-

tistes que són castellano-parlants i els seus companys també independentistes els parlen en castellà, ja em direu si no n'hi ha per a ser recelós.

Em fa por que al nostre país li passi una cosa semblant al que va passar a Irlanda: a Irlanda van aconseguir la seva independència sense preocupar-se gaire de la llengua i avui allà tothom o la immensa majoria parlen anglès tot i que el gaèlic (l'idioma natural d'Irlanda) és llengua oficial i s'ensenya a totes les escoles. Sí, em fa por que aquests joves independentistes que passen de la llengua i cultura autòctones ajudin a consolidar al nostre país el bilingüisme, el qual seria el pas decisiu que empenyaria la regressió de la llengua catalana cada vegada més fleble, malgrat que sigui idioma cooficial. És clar, algú dirà, tot això també pot passar i potser més acceleradament si no aconseguim la independència.

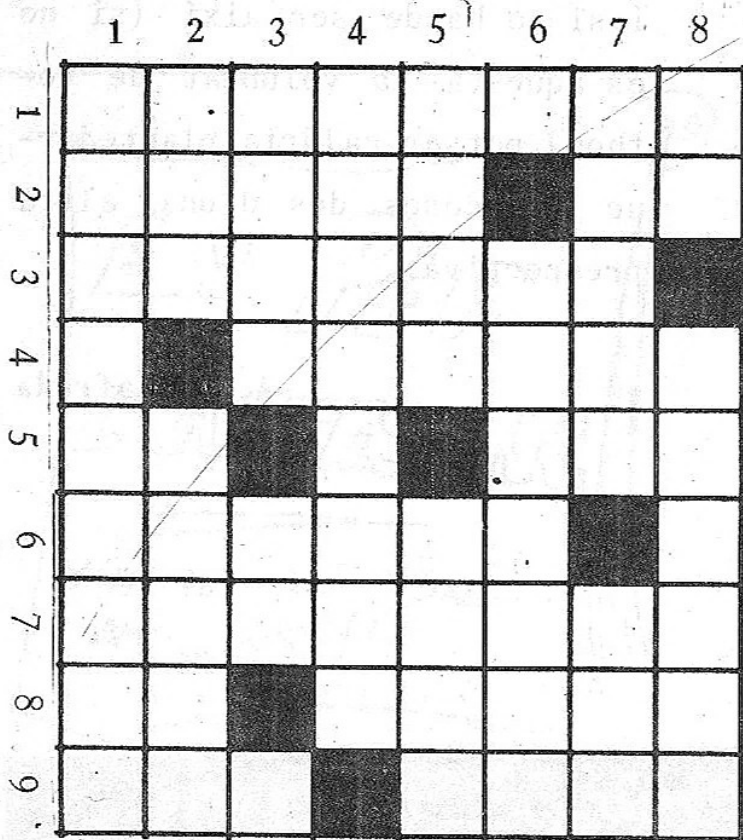
Repeteixo que, si Catalunya hagués perdut la seva llengua, segurament que no seria independentista, i per això demanaria a aquests joves que

treballin i lluitin per la independència, però que no oblidin que a Catalunya (independent o no) hem de continuar sent catalans, parlar i pensar en català co ho hem fet sempre

i si no ha de ser així (si no és aquesta la voluntat de tothom) potser caldria plantejar-se les coses des d'una altra perspectiva.

A. Costafreda

Mots encreuats

HORITZONTALS:

- 1.- Estat de l'Àsia Central entre Rússia i Xina.
- 2.- Nom d'home. Societat Limitada.
- 3.- En la mitologia grega, deessa protectora de la mar en calma.
- 4.- Cinc-cents. Tramar alguna cosa contra algú.
- 5.- Antic testament. Vocal. Xifres romanes.
- 6.- Dit de l'organisme que viu en els corrents d'aigua. Vocal.
- 7.- Que no ha arribat a la maduresa.
- 8.- Símbol del Neptuni. Al revés no enèrgic, mancat d'activitat.
- 9.- Animal èquid. Ciutat de l'Aragó i capital de província.

VERTICALS:

- 1.- Fruita semblant a la taronja.
- 2.- Expressió castellana d'alegria. Part o divisió d'una composició musical.
- 3.- Nom d'un emperador romà. Arbre de les ulmàcies de fulles ovades i serrades. Vocal.
- 4.- Al revés, fer-lo, és contar xafarderies.
- 5.- Combinació de qualsevol element amb oxigen. Prefix grec que significa peculiar.
- 6.- Consonant. Dia de la setmana.
- 7.- Mamífer remugant salvatge. Canal de regatge.
- 8.- Contracció de dos articles. Obrirà el corral per sortir a pasturar.

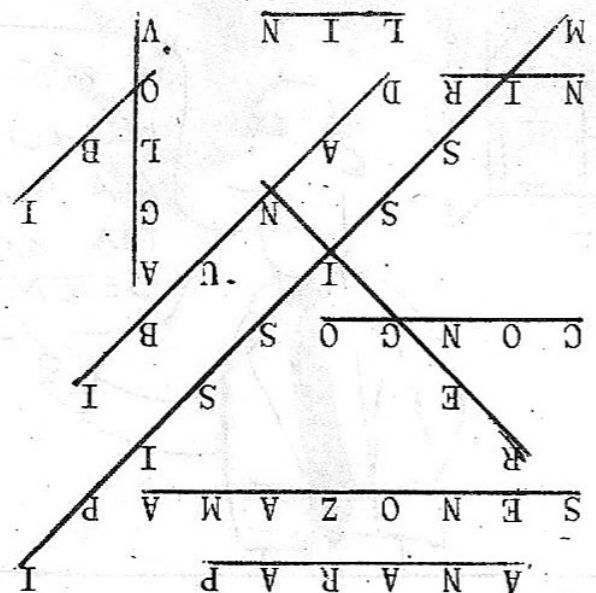
E	A	N	A	R	A	P	Z	T	I
S	E	N	O	Z	A	M	A	P	E
I	R	A	V	E	N	D	I	O	H
N	X	E	I	V	O	S	W	I	K
C	O	N	G	O	S	T	B	E	N
E	N	I	D	I	K	U	A	N	Q
V	O	T	S	L	N	I	G	D	I
I	W	S	Y	A	V	E	L	B	D
N	I	R	D	S	E	N	O	M	E
M	D	E	L	I	N	S	V	E	Z

Sopa de lletres

Busqueu els noms de deu rius escampats arreu del mon.

Solucions

- SOLUCIONS**
- HORIZONTALS:**
- 1.- Mongòlia. 2.- Aieix. SI.
  - 3.- Nereida. 4.- D. Ordira.
  - 5.- At. A. Idv. 6.- Reòfil. I.
  - 7.- Immadura. 8.- Np. Remis.
  - 9. Ase. Osea.
- VERTICALS:**
- 1.- Mandarina. 2.- Olé. Temps.
  - 3.- Neró. Om. E. 4.- Safareig.
  - 5.- Oxid. Idio. 6.- L. Dilluns.
  - 7.- Isard. Rec. 8.- Al. Aviara.

EN PEP
L'ARTESENC
N'HI HA QUE NEIXEN
AMB SORT!!!

UNS DIES ABANS DE LA
FESTA MATOR.

SEGONA TROBADA

DE GENT GRAN

A GRANADELLA

I, tot seguint la tradició,
ja ho vàrem dir l'any passat,
de tornar-hi, amb il·lusió,
que ens hàgim retrobats.

Per segona vegada,
es reuneix la gent gran,
en una ferma trobada,
així tots agermanats.

La gent gran de les Garrigues,
a Granadella ha vingut,
en el temps de les espigues,
per un acte molt volgut.

També a fer un dia de camp,
de diversió i distracció,
que, agrada de tant en tant,
fet amb molta germanor.

I, com que quan un es fa gran,
sempre té algun problema,
li fa mal de tant en tant,
el cap, la panxa o l'esquena.

Ja que sempre, el jubilat,
que ha suat la camisa,
on, mai res li han apreciat,
essent cosa molt premissa.

Quan, en aquesta societat,
que, el pagès tant li ha ofert,
ell sempre, ha estat marginat,
mai res, ho ha tingut cobert.

Tant que has fet tu per la vida
i en arribar a jubilat,
amb una pensió molt minsa
el més poc remunerat.

Aquest sofer home del camp,
que tant han lluitat per tots,
sempre l'han tingut per tant,
com aquell que tant els fots.

Però, no ens hem pas d'enutjar,
i hem de fer la nostra vida,
hem de procurar emular,
i que no sigui una brida.

El món és una cadena,
mai ningú no ha pogut trencar,
i per més que en sentim pena,
al mateix l'hem de deixar.

Aquest arbre de la vida,
que tots estem cultivant,
uns no han treballat ni mica,
altres hem treballat bastant.

Treballar i més treballar,
essent de la vida esclau,
i abans d'anar al més enlla,
ets el martir de la pau.

Hem estat ben consistents,
i ens tenen per joguines,
i, perquè estiguem contents,
a tots els pobles fan piscines.

Si no en fos l'agricultura,
i, això ho dic en desgana,
que n'és la cosa més pura,
tothom patiria gana.

Com hem, fet tant sacrifici,
i hem estat tots tan soferts,
déu, en el dia del judici,
ens rebrà amb braços oberts.

En cap moment els pagesos,
ens podem vanagloriar,
que n'estem ben compresos,
sols per treballar.

Encara que molts no ho creguin,
i això sento dir-ho amb pena,
el pagès per molt que diguin,
porta Espanya a l'esquena.

Per viure sols de passada,
en aquest món de treballs,
l'home del camp cada anyada,
ha de fer més esparpalls.

El cuc d'aquesta terra,
es treballador abnegat,
la vida ha estat molt aspra,
n'està ben demostrat.

Ja els primers diners de Franco
que va fer a l'estranger,
al pagès atropellant-lo,
varen der dels olivers.

I, des de aquell temps fins ara
mai més d'ells s'han recordat,
això ha estat el que ens depara
i sempre ha estat oblidat.

Tu del treball treus poc profit
treballant com a titans,
estas marginat, dividit,
i oblidat pels governants.

Deixem les coses passades,
i vivim l'actualitat,
si són massa recordades,
et deixem molt amargat.

Aquest govern i el que vindrà,
tal, com es veu la cosa,
el pagès sempre serà,
allò que es diu, qualsevol cosa

Poc del pagès es preocupen,
com es veu els governants,
la seva poltrona ocupen,
i ells viuren opiparants.

Tots volen fer molta feina,
no saben treballar,
el pagès, en fa i no es queixa,
i res li deixen guanyar.

També, després de moltes raons,
estem al mercat comú,
et fan caritats, subvencions,
no contentant ningú.

Com les coses són fotudes,
allà, quan hi ha eleccions,
tot volen ser ajudes,
també inauguracions.

I perquè es pugui aquí viure,
tu has de fer molts muntatges,
això no és un cas de riure,
s'han construït moltes granges.

Perquè visquin bé, a ciutat,
i que es puguin divertir,
el pagès sempre amargat,
així, és el seu destí.

I, diuen de nostra comarca,
que són terres poc afavorides,
però si l'aigua no li manca,
en foren molt agraïdes.

Que les olives poc valien,
les ametlles no valen res,
així, ens entretenien,
com sempre en aquest pagès.

I es veu com si nostra terra,
hagué tingut un flagell,
quan allà abans de la guerra,
diu que era el banc de l'Urgell

Com no vivim d'oficines,
caixes o bancs i altres ques,
que en vers el camp són jogui-
nes,
i són ells qui fan diners.

Ara diuen sobre pagesos,
i és que som tant colosals!,
pel treball som molt entesos,
i cada un fa dos jornals.

Jubilats i pensionistes,
que aquí, estem reunits,
oblidem les coses tristes,
procurem estar units.

I, no ens fem pas, cap il.lusió
aquell que ha estat bon pagès,
jo, en tinc aquesta visió,
mai, el tindran per a res.

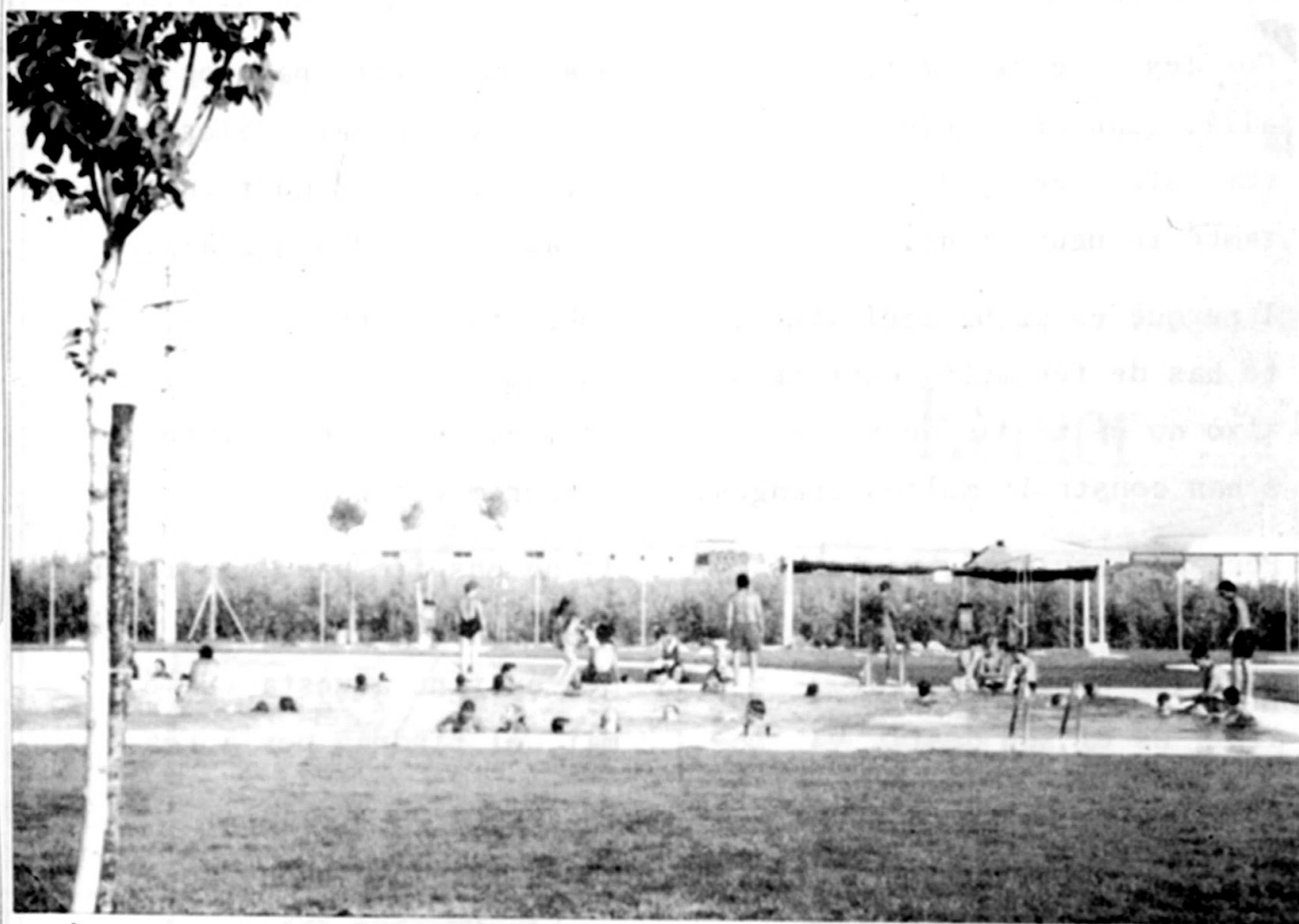
En arribar a jubilat,
no és igual de quan pagès,
sembla, estàs més recordat,
i també així més comprès.

En quant al jubilat del camp,
difereix al de ciutat,
aquest mai no ha treballat tant
hi ha estat molt més respectat.

Anim doncs jubilats,
que del que ens resta de vida,
hem de procurar tots plegats,
passar-la ben divertida.

Que la vida, en seu destí,
fruïm, gaudim i recreem,
abans no ens vingui, el somni,
del que no despertarem.

Josep Mª Cuadrat i Ribelles
Maig, 1991, l'Albagès,
Les Garrigues

SOTA LES SALADES

(La Mare de Déu d'agost)

La Mare de Déu d'Agost és la patrona del nostre poble. Temps era temps al seu honor se celebrava la Festa Major més lluïda i durava tres dies. Era costum que el Majoral Fadri obrís el ball. Després d'aquest rigorós protocol, la resta de balladors s'aparellaven per moure's al ritme gracios de la dansa. Les noies més, com més boniques o pubilles eren, havien de portar una comptabilitat exacta i rigorosa en la quantitat i l'ordre dels balls que atorga, en als pretendents, segons llurs interessos. Equivocar-se podia ésser motiu de molesteses confusions i més d'una trifulga.

El pacte entre les dues parts podia establir-se amb anterioritat; si l'interès era mutu i prou intens, un any per l'altre, fins i tot. Donar carabassa -havia estat fins i tot prohibit- era per la part ofer-

tant motiu de greu desprestigi i a més l'exposava a les burles continuades de les rondes i els xants. Per això arribar al dia de la festa amb tots els balls compromesos era senyal de gaudir de molta requesta i donava reputació de casadora a la noia en qüestió. I, a més, podia permetre' el luxe de rebutjar a pleret els requeriments del pesat de torn amb l'excusa, comprovada i certificada, que tenia compromesos tots els balls. Era un plaer semblant a fer un ple a la lotó.

Des de la llotja, les mares i padrines estaven atentes al diferents aparellaments de llurs fills mentre contaven i recontaven les possibilitats de fer un bon casament. La nena de vegades sortia de mare i s'ho combinava per deixar-se portar per certs impulsos inconcrets contraris als interessos familiars; ballava massa seguit

just amb el noi que no li convenia. Allò quedava remarcadament com una evidència vergonyant, gairebé com un ultratge a la llar. Déu meu, quin disgust! La pobra i sofrida mare s'apressava amb totes les seves forces a arranjar el nyap. El pare l'autoritat suprema, que no estava per a tantes raons, repartia algun clatellot si convenia; i si no ja el tens, no ve d'un. I com en algunes novel·letes rosa, no sempre reixien els comptes paterns: l'amor és cec i ignorant alhora i els joves tossuts, mol tossuts quan descobreixen les buferades voluptuoses del desig, l'ardència delerosa de la carn.

Temps era temps. Avui els joves s'amarinen en la penombra intermitent i el bramul eixordador de les discoteques. Sense cap protocol l'emprenen amb la directa posada i, amb tota franquesa, guimben, pasturen, salpen a gust; esgarrapen amb frenesí la picor de les parts maritals, amb l'únic control, si s'escau, de certs mètodes anticonceptius. Esvaloten, bramen, ganyolen de joia entre atrevides contorsions i desver-

gonyiments audaços del respectiu beneficiari. Xauxa, el Dorado, les mines del Rei Salomó, l'Olimp, el Valhalla, l'Olimp... el paradís perdut on delectar-se amb les pomes de l'arbre prohibit. La socialització perfecta dels bens i dels dons naturals; l'interclassisme perfecte, accés plural al benefici, al recapte i a la gaudança; llibertat d'elecció; igualtat, fóra diferències entre part ofertant i demandant; fraternitat, l'abundància mata la fam.

-Què atrevit! C'est la revolution, monsieur?

-També Robespierre va perdre el cap, madame!

-C'est vrai. C'est jolie la liberté!

Fet i fet, si hom repassa la història conclourà amb mi que la Inquisició només serví per fer més heretges. L'Assumpta des del cel s'ho deu de mirar amb pietat infinita, encara que avui no es cotitzin les verges. I és que malauradament, com diu la dita: "Cada dia no és Santa Maria".

Felip Gallart i Fernàndez

FOLKLORE ARTESENC

«Jocs i entreteniments» (3)

Jocs i entreteniments (3)

Quan vam començar a parlar del "Folklore Artesenc", un apartat el vam titular "primers jocs i enganyifes" on parlàvem de l'afició dels artesencs adults a enganyar la jovenalla, i com que, en certa manera, hauria de correspondre en aquest bloc de "Jocs i entreteniments", perquè de fet no deixa de ser una distracció, però com que ja en vam parlar al seu moment, ara no hem cregut necessari de repetir-nos, i si algú ho vulgués recordar ho pot fer consultant LA FEMOSA núm. 89 corresponent al mes de novembre del 1987.

En el temps que hi havia molt poques joguines, els xiquets i xiquetes d'Artesa (i dels altres indrets, és clar) se les apanyaven per fabricar-se els seus propis estris de divertiment. Ara podem parlar, doncs, de tot un seguit de coses amb les quals la canalla s'entretenia tant o més en construir-les que en fer-les servir, i és que molts d'aquests estris només entretenien mentres hom els construïa i, molts cops, una vegada enllestits ja no tenien cap mena d'interès pel seus constructors.

Hem procurat ser el màxim d'exhaustius tot i que no estem segurs d'haver-ho aconseguit, ja que sempre trobem algú que ens diu: "Quan naltros érem petits, fèiem això...". Bé, com que la feina de recopilació mai no s'ha de donar per finalitzada, si ens surt més coses ja en parlarem en algun o altre lloc. De moment aquí teniu tot el que fins ara hem arreplegat:

DONAR CORDA AL RELLOTGE:

Aquesta distracció consistia en agafar una tija adulta, com més gruixuda millor, de l'herba que aquí a Artesa en diem "herba canutera" (*Equisetum maximum*) que és una herba de nusos

molt marcats i flonja de dins. Se separava dos trossos per un nus, estirant-la. A les dues parts del nus hi quedava com una meua d'estries o rugisitats que un cop tornada a col·locar al seu lloc, sense apretar-la, i en fer-la rodolar cap a dreta i esquerrar (com si es donés corda a un rellotge de butxaca) les estries en saltar na sobra l'altra feien una musiqueta que, realment, semblava que fos un rellotge. Per aquest motiu, la mainada del nostre poble, d'aquesta herba en deia "herba rellotgera".

FER TREURE EL BARRET:

Per aquest joc s'agafava una espiga de l'herba anomenada "ordi de Sant Joan) (*Hordeum murinum*), se la partia més o menys per la meitat tot estirant-la per un cap, un cop fer això es tornava a col·locar tal com estava, de manera que no es notés que estava partida, llavors l'espiga es posava entre els dits d'una mà, amb la mà ben oberta i el braç estirat. El jugador, llavors deia:

Un senyoret,
va a missa
i es trau lo barret!

en dir "barret", amb l'altra mà picava, amb un cop sec, el planell de la mà estirada i la mitja espiga, pel cop, saltava enlaire tot separant-se bruscament de l'altra meitat.

LA MANXA:

Per a fer aquest instrument es triava una canya ben rec-ta i de nusos com més separats millor. Es tallava a trossos de ma-nera que cadascun hi quedés un costat tapat per un nus, però l'al-tre obert. Al costat del nus s'hi feia un forat petit i com més rodó millor, un cop fet això se cercava una altra canya o bastó més prim, que passés per dins. A la punta d'aquesta canya s'hi lligava un drap de manera que entrés a pressió dins de l'altra ca-nya. Un cop això aconseguit (i com si fos una xiringa) s'afonava a l'aigua i s'estirava a poc a poc fins que la canya quedava ben plena d'aigua, llavors s'apretava fort i l'aigua sortia amb força fent un galet que, segons la traça de cadascú arribava més o menys lluny. A vegades, la canalla s'empaitava amb la "manxa" per a mu-

llar-se.

Altrament, aquests canuts de canya, però sense foradar, la gent gran els feia servir com a salers; s'hi posava sal i es tapava amb un tap de suro o un drap. Aquests salers els feien servir per emportar-se sal al tros tot posant el canut dins l'alforja. De la mateixa manera es feia servir per a posar-hi "alades" (formigues reines) que es guardaven com esquer (amb una mica de segó perquè tinguessin menjar, al temps de parar rateres per caçar moixonets.

L'ESFURRIADOR DE MOSQUES:

Fer un "esfurriàmosques" era un costum de l'estiu. Es feien tot emitant els "esfurriadors" que tenien els ferrers per a espantar les mosques de les mules quan les portaven a ferrar perquè els animals estiguessin quietes; aquests estaven fets amb tot el pèl, enganxat a la pell d'una cua de mula o cavall. La canalla per fer els seus "esfurriadors" anaven a un canyar on triaven una canya tendre i ufanosa, la tallaven i llavors s'entretenien esfilant les fulles, una a una, a tires estretíssimes fins que tota la canya (la part que es reservava) semblés un plomall. Amb aquesta mena "d'esfurriador" la canalla s'entretenia espantant-se les mosques els uns als altres.

PIPES DE CANYA:

Al temps de collir el panís (abans que la gent el collia amb pinya i se l'emportava a casa per a pelar-lo a les nits), era el temps que la canalla es constrïa les seves pipes amb dos canuts de canya; l'un ample i curt, obert per la part de dalt i tancat per sota, i un altre de prim i llarg. Al canut curt s'hi feia un forat per sobre del nus prou gros perquè hi entrés bé l'altre canut un cop aconseguit això, la pipa ja estava acabada. Llavors anaven a arreplegar "cavellera" seca de panís la qual feien servir com a tabac i anaven a fumar en algun lloc amagats de la gent gran.

CANUTS DE CANYA:

També pel mateix temps de collir panís, quan les canyes ja eren espigades, la canalla arrencava els rams de floridura d'a-

questes, estirant-los, llavors es tallava el plomall i la part més tendra (la que era dins la canya) i quedava un canut llarg i prim que es feia servir com a llençador de "dards" tot bufant per un extrem. Els "dards" no eren res més que els pinyols de les "cireretes de pastor", el fruit del "graoller" (*Crataegus monogyna*) que per les hores ja eren madures. Amb aquests canuts i amb aquestes "municions" la canalla jugava a empaitar-se, a fer punteria o a mirar qui feia anar els pinyols més lluny. Els canuts s'havien de fer cada dia, doncs si s'assecaven ja no servien.

FER BARQUETS:

Encara que hi havia el costum de fer barquets amb diferents materials (paper, clasques de nou, pela de pi etc.) amb el que la canalla s'entretenia més, era fent barquets de fulles de canya. S'estirava una fulla tendra de la canya procurant que hi quedés part de l'escorça amb què s'aguantava a la canya, ja que aquesta part quedava (un cop el barquet fet) com si fos la xemeneia d'un vaixell; llavors la fulla es doblegava per les dues puntes de manera que la "xemeneia" quedés al costat de sobre (la punta prima de la fulla es tallava perquè les dimensions del barquet fossin més escaients), un cop doblegada, al sec del doblec, s'hi feia dos talls paral·lels no gaire llargs, de manera que quedessin com tres tires; s'ajuntaven les tires de les vores fent passar l'una per dins de l'altra (entre les dues parts del doblec), i quan això ja estava fet als dos costats, la fulla de canya quedava corbada en forma de barca. La canalla s'entretenia fent nevar aquests barquets per qualsevol corrent d'aigua.

FER XIULETS.

El costum de fer xiulets era ben estès entre els menuts del nostre poble; se'n feia de diferents menes. El més popular, potser, eren els que es feien amb pinyols d'albercoc o de pruna. Un cop menjada la fruita, la canalla anava a la font, a les pedres molles de la qual esmolaven els pinyols, pels dos costats, fins que es veia l'ametlla, llavors, amb l'ajuda d'un bastonet es buidava. Si es feia bé, el xiulet ja estava llest i funcionava sem-

pre posant-lo entre els dos llavis i bufant.

També se'n feia amb pela tendra de xop i altres arbres de pell llisa i carnosa. S'agafava dos crossos curts d'escorça o un tros llarg doblegat i entre pela i pela (com si fos un entrepà) s'hi posava una fulla del mateix arbre que feia de "llengüeta"; es bufava i emitia un so prim, no gaire estrident.

També servia per a fer xiulets els tronxos de les fulles de carabassera. Es tallava la fulla deixant tot el tronxo, com més llarg millor, fent de manera que quedés un costat tancat, llavors, amb un ganibet prim o una fulla d'afeitar, s'esberlava tot el tronxo des de la part oberta fins una mica més de la meitat. Aquest xiulet funcionava posant-se tot el tronxo (el costat obert) a la boca i bufant; la pressió de l'aire separava les dues parets del tronxo i en sortir feia un soroll llanguit i molt peculiar. L'inconvenient d'aquest xiulet era que en funcionar fimbrejava produint un pessigolleig als llavis ben molestós.

També s'aprofitava per a fer xiulets les fulles centrals o de creixement de els canyes i sisques. S'estiraven les fulles apinyades en forma de paperina, es treien les més obertes i les més tendres de dins de tot. aquest xiulet funcionava d'una manera similar al de la fulla de carabassera i el so s'hi assemblava molt, però aquest de fulles de canya recordava molt més el soroll que fa una mosca quan és atrapada en algun lloc, és per això que aquest xiulet s'emprava sobretot per caçar aranyes.

Per a caçar aranyes (es caçaven només les que fan la seva teranyina al voltant d'un forat i elles són amagades dins) s'atansava el xiulet de fulles de canya fins que toqués la teranyina, es bufava amb compte de no fer-ho massa fort, i en sentir el so sortia l'aranya amb presses per capturar la seva víctima; en aquest moment se la podia caçar o, el que passava més sovint, matar-la.

Per a fer xiulets també servia el canut d'una canya tapada per la part de baix el qual, per a fer-lo servir, s'havia de posar dret a tocar el llavi inferior, llavors es bufava. També es feia el mateix amb les capsules de bala, ampolles etc.

També hom s'entretenia provant de fer flautes. Aquestes es feien triant una canya no gaire doble, es tallava a la mida volguda i s'hi feien els forats necessaris, normalment sis a la part de sobre. A la punta (la que s'havia de posar a la boca per a bufar) que era tallada a biaix, s'hi posava la "llengüeta" que es feia amb un tros de bastó que hi passés just, deixant només un espai obert a sobre pel pas de l'aire. Val a dir que encara que tots provaven de fer-ne (i més d'una) només els més traçuts aconseguien de fer-les sonar.

FER ANELLS:

Per a fer-se una anell amb un pinyol de pruna o d'albercoc, s'utilitzava la mateixa tècnica de fer els xiulets, però ara s'havien d'esmolat fins que hi pogués passar el dit, i també s'havia d'esmolat tot l'entorn del pinyol per a fer-lo com més prim millor.

D'anells també se'n feia emprant un tros prim de rajola o de padellàs, el qual primer es retallava tan com es podia picant amb un apedra tot els seu voltant; quan ja s'havia aconseguit la mida que es volia, s'anava a la Font i s'esmolava tot arrodonint-lo i aprimant-lo a gust de cadascú, quan la peça hom ja creia que es tava bé, llavors, amb l'ajuda d'un vidre punxegut que es feia servir de barrina, s'anava foradant fins que hi passés el dit. S'havia d'etenir molta cura que foradar la peça no es trenqués.

PROPULSOR DE PEDRES:

Aquest propulsor o llençador de pedres es feia amb una canya. S'agafava una canya gruixuda i recta, de llargada a gust de cadascú. A la part gruixuda s'hi feia una mossa, obertura o forat on s'hi posava la pedra que mai no havia de ser més grossa que una nou. Un cop la pedra instal·lada al seu lloc, el llençador agafava impuls (tirant el braç, amb la canya, endarrera) i disparava, llavors la canya cap endavant aturant-la en sec al moment precís; la pedra sortia amb força cap el lloc on es volia fer arribar.

